

Новгородський Руслан Григорович

канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У даній статті автор розкриває особливості підготовки соціальних працівників у ВНЗ до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного середовища. Розглядається структура та зміст навчальної дисципліни професійної підготовки майбутніх педагогів в університеті «Інклюзивна педагогіка з основами дефектології». Подано аналіз тематичного плану, зміст лекційних, практичних занять, завдань для самостійної роботи. Проаналізовано основні форми та методи роботи зі студентами під час навчального процесу.

Ключові слова: діти з особливими потребами, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, позашкільна освіта.

Novhorodskyi Ruslan Hryhorovych

Cand. ped. sciences, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work, Mykola Gogol Nizhyn State University

THEORETICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF OUT-OF-SCHOOL AND INCLUSIVE EDUCATION TO WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

In this article, the author reveals the features of training social workers in higher education to work with children with special needs in an inclusive environment. The structure and content of the discipline of professional training of future teachers at the University "Inclusive pedagogy with the basics of special education" are considered. The analysis of the thematic plan, the maintenance of lectures, practical employments, tasks for independent work is given. The main forms and methods of working with students during the educational process are analyzed.

Keywords: children with special needs, children with special educational needs, inclusive education, out-of-school education.

Постановка проблеми. Підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах організації позашкільної та інклюзивної освіти, на нашу думку, зумовлена: **по-перше**, необхідністю підвищення уваги сучасного суспільства до дітей з особливими освітніми потребами як суб'єкта соціальної роботи; **по-друге**, посиленням соціальної відповідальності суспільства за успішну соціалізацію підростаючого покоління, зокрема дітей з особливими потребами; **по-третє**, створенням сприятливих умов для набуття дітьми з особливими потребами позитивного соціального

досвіду та формуванням здатності до соціальної самореалізації, саморозвитку власної соціальної особистості та обдарованості впродовж усього життя; **по-четверте**, потребою дітей з особливими освітніми потребами у соціальному супроводі в умовах сучасного інклюзивного середовища.

Актуальність. На сьогодні соціально-економічні умови створюють нові перспективи для організації інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти. Саме завдяки спеціально організованому навчально-виховному процесу у комплексному поєднанні з корекційно-розвитковою та реабілітаційною роботою. Тому, все більшого поширення набуває інклюзивна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладах позашкільної освіти, що законодавчо врегульовано Законом України «Про позашкільну освіту» [2], Постановою кабінету України «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» від 21 серпня 2019 р. № 779 [4] в якому затверджено порядок організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти. Для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу для здобувачів позашкільної освіти з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку за формою згідно з додатком до Порядку силами педагогічних працівників закладу позашкільної освіти у взаємодії принаймні з одним із батьків (законних представників) дитини з особливими освітніми потребами, здобувачем позашкільної освіти з особливими освітніми потребами.

Розглядаючи проблему професійної підготовки фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання заслуговують на увагу дослідження вітчизняних науковців, зокрема, Л. Байда, О. Безпалько, Г.Давиденко, Е.Добин В.Крижанівський, А.Колупаєвої, І.Луценко, О. Мартинчук, С.Миронової, Л. Савчук, О.Татаринцева, Т. Сак, О. Таранченко, М. Чайковський та інші.

Відповідно, запровадження інклюзивної освіти створює проблеми підготовки висококваліфікованих компетентних майбутніх фахівців до професійної діяльності в інклюзивному позашкільному середовищі. Тому, актуальним завданням вищої освіти є оновлення змісту підготовки педагогів позашкільних закладів до майбутньої професійної діяльності в умовах спільного навчання учнів з особливими освітніми потребам і школярів з нормативним розвитком. Нові завдання перед вищою школою вимагають розробки нових курсів, навчально-методичного забезпечення тощо.

Мета статті – є аналіз теоретичних підходів до проблеми практичної підготовки майбутніх педагогів позашкільної та інклюзивної освіти до роботи з дітьми з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники щодо підготовки педагогічних кадрів до інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами наголошують на тому, що вона повинна здійснюватися системно шляхом підготовки психолого-педагогічних фахівців масових закладів освіти, спеціалістів дефектології з орієнтацією на систему спеціальної та позашкільної освіти, навчально-реабілітаційні центри, а також надання консультативних послуг в інклюзивних ресурсних центрах, створення яких розпочато в Україні [1, с. 73–79.].

На нашу думку, під підготовкою майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах закладів позашкільної освіти слід розуміти процес формування сукупності теоретичних знань (психологічних, педагогічних, соціологічних та ін..), практичних умінь та навичок (комунікативні, аналітичні, організаторські, прогностичні та ін..), а також особистісні якості, що обумовлюють ефективне вирішення завдань попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими потребами.

Відповідно при підготовці другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Позашкільна та інклюзивна освіта» включає вивчення навчальної дисципліни «Інклюзивна педагогіка з основами дефектології».

Метою викладання навчальної дисципліни є: сформувати уявлення у студентів про загальні поняття щодо закономірностей аномального розвитку порівняно з нормальним онтогенезом, а також формування загальнокультурних та професійних компетенцій майбутніх організаторів позашкільної та інклюзивної освіти, необхідних для ефективної діяльності в якості виконавців програм інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Інклюзивної педагогіки з основами дефектології» є:

1. Охарактеризувати інклюзивну педагогіку як складову процесу інтеграції.
2. Сформувати усвідомлення розуміння основних положень інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти.

3. Вивчити основні поняття про норму та аномалію психічного розвитку, параметри та типи дизонтогенезу; порушення окремих психічних процесів; основні групи дітей з особливими потребами; особливості та закономірності фізичного і психічного розвитку різних категорій аномальних осіб; поняття про психогенні порушення, акцентуації характеру та психопатії; структура дефекту при різних аномаліях і потенційні можливості розвитку осіб з фізичними та психологічними дефектами.

4. Познайомити студентів з принципами створення та розвитку системи закладів позашкільної освіти для виховання та навчання дітей з особливими потребами;

5. Визначення ефективних шляхів та засобів профілактики аномалій розвитку, попередження дитячої дефективності; вивчення особливостей та шляхів поліпшення життя та діяльності аномальних людей у соціальному оточенні.

6. Обґрунтування та зміст організації навчально-виховного процесу у закладах позашкільної освіти.

Процес вивчення навчальної дисципліни спрямований на формування наступних компетенцій:

Загальні компетентності:

ЗК4. Здатність вчитися, оволодівати сучасними знаннями та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

ЗК6. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК7. Вміння виявляти, аналізувати та вирішувати проблеми.

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

Спеціальні компетентності:

ФК2. Уміння розпізнавати та враховувати різноманітність осіб, здійснювати індивідуальний супровід в освітньому процесі.

ФК5. Розуміння цілей і особливостей освітніх систем.

ФК9. Уміння розробляти та застосовувати освітню програму і навчально-методичні матеріали відповідно до конкретного освітнього контексту.

ФК13. Здатність до організації та здійснення супроводу осіб з особливими освітніми потребами

ФК14. Здатність до налагодження взаємодії та консультування батьків дітей з особливими освітніми потребами

ФК15. Здатність організувати науково-методичну та інноваційну діяльність в системі позашкільної та інклюзивної освіти.

Дана навчальна дисципліна має свою структурно-логічну схему підготовки фахівців, яка включає попереднє ознайомлення та вивчення дисциплін – «Теорія і практика позашкільної освіти», «Менеджмент у позашкільній та інклюзивній освіті».

За підсумками вивчення зазначеної навчальної дисципліни передбачається, що студенти здатні будуть:

ПРН2. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно-важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

ПРН5. Розробляти програми соціально-педагогічних інтервенцій.

ПРН6. Розробляти просвітницькі матеріали та програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПРН11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПРН14. Організувати та здійснювати супровід осіб з особливими освітніми потребами, представляти та відстоювати їхні інтереси і права.

ПРН15. Налагоджувати взаємодію та консультувати батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Дисципліна формує практично-професійну та процесуальну компетентність фахівця та має обов'язковий статус вивчення.

Програма навчальної дисципліни включає: лекційні, семінарські заняття, самостійну роботу студентів. Опанування змістом навчальної дисципліни передбачає також виконання студентами різних видів самостійних завдань: опрацювання літератури, написання рефератів або есе, підбір просвітницького матеріалу (методичні розробки, брошури, листівки, рекламні ролики, конспект корекційно-розвиткового заняття, просвітницьке відео тощо). Інтегрування різних форм навчання (квазіпрофесійні: ділова гра, тренінг, диспути, дискусії, мозковий штурм, дефектологічний словник, схематичні зображення тощо), навчально-професійні: підготовка корекційно-розвиткового заняття, розробка індивідуальних програм для дітей з ООП) дає можливість студентам застосовувати навчальну й наукову інформацію на практиці, отримуючи можливість природного входження в професію. Підсумковою формою контролю є екзамен.

Навчальна дисципліна передбачає врахування балів, які студент може отримати під час неформальної освіти з дотичних тем курсу.

Запропонована програма розрахована на 4 кредити ЄКТС, що відповідає 120 академічним годинам, з яких **денна форма: 40** години - аудиторне навчання (лекції - 20 год., семінарські - 20 год.), 80 годин - самостійна робота; **заочна форма: 14** години - аудиторне навчання (лекції - 10 год., семінарські – 4 год.), 106 год. – самостійна робота.

Навчальна дисциплін передбачає вивчення наступних лекційних тем, які розподілені на змістові модулі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Загальні основи інклюзивної педагогіки та дефектології включає в себе вивчення наступних тем:

Тема 1. «Методологічна основа інклюзивної педагогіки та дефектології» розкриває зміст основних категорії інклюзивної педагогіки та дефектології. Предмет, завдання та міжпредметні зв'язки загаданих наук. Поняття середньостатистичних норм розвитку та її використання в практичній діяльності працівників освіти.

Тема 2. «Особливості розвитку особистості» розкриває закономірності розвитку особистості крізь призму понять «норма» і «відхилення» у розвитку дитини. Подається аналіз особливостей розвиток психіки дітей з особливими освітніми потребами. Тема розкриває поняття факторів розвитку та факторів відхиленого розвитку (класифікація біологічних і соціальних факторів відхиленого розвитку).

Тема 3. «Професійна діяльність педагога в умовах інклюзивного середовища закладів середньої та позашкільної системи освіти» розкриває методологічні засади професійної діяльності педагога в умовах інклюзивного середовища закладів позашкільної системи. Закономірності, принципи, функції та напрями діяльності педагога позашкільного закладу. Професійна компетентність педагога при організації навчально-виховного процесу в закладах позашкільної освіти. Загальна характеристика індивідуальної програми розвитку для школярів та здобувачів позашкільної освіти: зміст та функції. Розробка індивідуального навчального плану. Основні напрями позашкільної освіти щодо реалізації інклюзивної освіти.

Тема 4-5. «Професійне співробітництво в інклюзивних закладах середньої та позашкільної освіти» включає розгляд питань щодо створення адекватних організаційно-педагогічних умов – запорука успішного

інклюзивного навчання в ЗСО та позашкільних закладах. Професійне співробітництво як одна з основних умов ефективного інклюзивного навчання в ЗСО та позашкільних закладах дітей з психофізичними порушеннями. Бар'єри в розвитку професійного співробітництва. Організація діяльності міждисциплінарної команди спеціалістів. Специфіка співробітництва різних фахівців в інклюзивній школі.

Тема 6-7. «Навчання та виховання дітей з порушенням мови та інтелекту в ЗСО та позашкільних установах» розкриває основні поняття мовленнєвого порушення, причини мовленнєвих порушень. Загальні уявлення про порушення усного. Порушення комунікативної сторони мовлення (фонетико-фонематичні порушення; загальний недорозвиток мовлення, заїкування. Поняття „розумова відсталість”, „недоумкуватість”. Загальна характеристика дітей з порушенням інтелекту: ступені олігофренії та їх психолого-педагогічна характеристика. Організація навчання в ЗСО та позашкільних закладах освіти.

Тема 8. «Навчання та виховання дітей з затримкою психічного розвитку (ЗПР) в ЗСО та позашкільних установах» включає питання про ЗПР як специфічний вид дизонтогенезу. Охоплює загальну характеристику класифікацій дітей із ЗПР: на основі поєднання інфантилізму з іншими проблемами в розвитку; дисгармонійний інфантилізм; за етіологічними прикметами (за К.С. Лебединською). Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУР): характеристика, перспективи подолання. Особливості психічного та соціального розвитку дітей з різними формами ЗПР: школярів та отримувачів позашкільної освіти. Концепція корекційно-розвиваючого навчання: вимоги до особистих якостей вчителя, педагога, вихователя дітей із ЗПР; основні підходи до діагностики, корекції і профілактики порушень дитячо-батьківських відносин.

Тема 9-10. «Загальна характеристика дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, реактивними станами та психопатичними формами поведінки» включає розгляд питань про церебральний параліч (ДЦП): етіологічні фактори виникнення ДЦП; класифікація ДЦП. Особливості особистісної та трудової реабілітації. Можливості соціально-творчого направлення реабілітації дітей з ДЦП. Порушення аутистичного спектру. Поняття психопатоподібні порушення поведінки (астенічні психопати, психастенічні, параноїчні, органічні, шизоїдні, акцентуації та ін.). Поняття акцентуації характеру, почуття неповноцінності, поняття стресу та дистресу. Врахування порушень опорно-рухового апарату, реактивних станів та

психопатичних форм поведінки в роботі педагога закладів середньої та позашкільної освіти.

Висновки. Отже, в процесі вивчення та оволодіння знаннями, уміннями та навичками майбутніми педагогами даної навчальної дисципліни дасть змогу: по-перше, систематизувати знання про мотивовану діяльність у процесі організації інклюзивного навчання з дітьми з ООП; по-друге, усвідомити значення організації інклюзивного навчання в закладах середньої та позашкільної освіти; по-третє, розвивати комунікативні уміння партнерського спілкування між дітьми з ООП, членами родини з дітьми з ООП; по-четверте, набуті стійкого інтересу до самовдосконалення та оволодіння новими знаннями про особливості організації інклюзивного навчання в закладах середньої та позашкільної освіти в Україні.

Таким чином, сформовані в майбутнього педагога професійні знання, уміння та навички організації інклюзивного навчання в рамках запропонованого навчального курсу є невід'ємною складовою його загальної фахової професійної підготовки у ВНЗ.

Перспектива дослідження. На сьогодні подальших досліджень можуть виступити питання організації інклюзивного простору в закладах позашкільної освіти; питання особливостей створення та розробки індивідуальних програм для ООП в закладах позашкільної освіти та особливості співпраці з батьками як членами команди інклюзивного закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладуш В. А. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. 2015. № 1 (9). С. 73–79.
2. Закон України «Про позашкільну освіту» від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
3. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.
4. Постановою кабінету України «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» від 21 серпня 2019 р. № 779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-%D0%BF#Text>
5. Цуркан Т. Г., Баланюк Н. С. Формування готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Випуск 70'2019. С.264-269. URL: <http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/70-2019/64.pdf>